

Hatice Safiye Ali (1894-1952)

Safiye Ali

Hatice Safiye Ali, Türkiye'nin ilk kadın doktorudur. 2 Şubat 1894 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası, Sultan Abdülaziz ve II.Abdülhamit'e yaverlik yapmış olan Ali Kırat Paşa'dır. Annesi Emine Hasene Hanım ise, Mekke'de 17 sene şeyhülislamlık yapmış olan Şamlı Hacı Emin Paşa'nın kızıdır. Safiye Ali, dört kız kardeşin en küçüğüdür. En büyük ablası Advıye Sargut ise Bülent Ecevit'in anne tarafından büyükannesidir.

Safiye Ali, Beşiktaş Rüştiyesi'nde eğitimine devam ederken, dördüncü sınıfta Amerikan Kız Koleji'nin rüştiye kısmına geçmiş (1912), buradan idadi ve rüştiye diplomalarını alarak mezun olmuştur (1916). Çocukluk yaşlarından itibaren edebiyata, musikiye, yabancı dillere olan merakı sayesinde çok iyi yetişmiştir. Hatta dönemin ünlü şair ve öğretmeni Tevfik Fikret'ten özel dersler almıştır. Alman Kadın Doktorlar Birliği Başkanı Prof. Dr. Lehmann, Safiye Ali'nin cenaze töreninde yaptığı konuşmasında onun 16 yaşında iken İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça ve İtalyanca bildiğinden bahsetmiştir.

Safiye Ali'nin hekimlik mesleğine olan ilgisi, Amerikan Kız Koleji'ndeki eğitimi sırasında okulun müdiresi Mary Milss Patrick'in yönlendirmeleri ile birlikte başlamıştır. Kolejin ilk açıldığı yıllardan itibaren tıp bölümünün hayata geçirilmesi hedeflenmiş, ancak savaşların başlamasıyla birlikte girişimler o dönem için başarılı olamamıştır. Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşları'yla birlikte başlayan savaş yılları, özellikle hekim ihtiyacını gündeme getirmiştir. Safiye Ali, Türkiye'nin içinde bulunduğu bu zorlu ortamın da etkisiyle hekim olma düşüncesinde karar kılmıştır. Ancak, söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nde tıp eğitimi veren okullar olmasına rağmen, kız talebeler kabul edilmemektedir.

Safiye Ali, dönemin Maarif Nazırı Şükrü Bey'in sağlamış olduğu burs desteğiyle Almanya'nın Würzburg şehrine giderek tıp eğitimi almıştır. 1921 yılında "Über Pachymeningitis haemorrhagica interna im Sauglingsalter" (Bebeklerde İç Pakimenejit Kanaması Hakkında) adlı teziyle fakülteden mezun olmuştur. Berlin'de girdiği sınav sonrası, mesleğini icra etme yetkisi kazandıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da altı ay kaldıktan sonra uzmanlık eğitimi için tekrar Almanya'ya giderek, Würzburg Julius-Maximilians Üniversitesi'nde bir yıl kadın, iki yıl çocuk hastalıkları alanında uzmanlık eğitimi almıştır. Uzmanlık eğitimi sırasında bir yıl kadar fakültede asistanlık yapmış, bu sırada meslektaşları olan göz hastalıkları uzmanı Ferdinand Krekeler (Müslüman olup Ferdi Ali adını almıştır) ile hayatını birleştirmiştir. 1923 yılında Türkiye'nin ilk kadın doktoru olarak ülkeye geri dönmüştür.

Safiye Ali ve eşi Türkiye'ye döndükten hemen sonra İstanbul Cağaoğlu'nda Nuruosmaniye Caddesi'nde muayenehanelerini açarak hasta kabulüne başlamışlardır. Safiye Ali, muayenehanesinde hizmet verirken, bir taraftan da Amerikan ve Alman büyükelçiliklerinde hekimlik yapmıştır. Amerikan Kız Koleji'nden hocası Mary Milss Patrick'in daveti üzerine, söz konusu kolejin kapandığı 1924 yılının Nisan ayına kadar burada jinekoloji ve obstetrik dersleri vermiştir. 1923 yılında Besim Ömer Paşa'nın teklifiyle, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Merkezi'nde, çocuk sağlığı

hizmetlerinde görev almıştır. Himaye-i Etfal Cemiyeti Süt Damlası Müessesesi'nde, anne-çocuk sağlığına yönelik hizmetlerde bulunan Safiye Ali, 1926 yılında kurumun müdürlüğü görevine getirilmiş, ancak 1927 yılında istifa etmiştir. Safiye Ali, 1928 yılında yakalandığı kanser hastalığının akabinde Almanya'nın Dortmund şehrine giderek, başarılı bir operasyon geçirmiş, mesleğine burada devam etmiştir. 2. Dünya Savaşı yıllarında Almanya'da sivil halka hizmet etmiş, savaş sonrası İstanbul'a geri dönmüştür. Ancak hastalığının tekrar nüksetmesi üzerine Dortmund'a geri dönmüş, burada bir süre daha tedavi görmüştür. Tedaviye cevap vermeyen Safiye Ali, 5 Temmuz 1952'de hayata gözlerini yummuştur.

Safiye Ali, Türkiye'nin ilk kadın hekimi olmasının yanında, mesleğine sahip olabilmek için de önemli bir mücadele vermiştir. Hekim olmaya karar verip Almanya'ya gittiği yıllarda, Türkiye'de kız talebeler henüz tıp eğitimi için okullara kabul edilmemektedir. Hatta o dönemin Sıhhiye Meclis-i Umumisi adına Dr. Adnan Adıvar 1917 yılında nezarete başvuruda bulunmuş, nihayet kız talebelerin de tıp eğitimi alabilmesine yönelik karar yayımlanmıştır. Ancak, Muallim Mecmuası'nın 15. sayısında duyurusu yapılan karar, uygulanamadığı gibi uzun süre tartışmalara neden olmuştur. İslamcı yayınların başlatmış oldukları kampanyalarla birlikte Sıhhiye Meclis-i Umumisi geri adım atarak, kadınların tıp eğitimi alamayacaklarına dair mazbata çıkartmak durumunda kalmıştır. Üzerinde en çok tartışılan konular ise erkek hastaların kadın hekimler tarafından muayene edilmesindeki sakıncalar, kadınların fakülteye kabul edilmesiyle iffet ve ahlaki değerlerinin zedeleneceği ve anatomik diseksiyonlara girmelerindeki sakıncalar olmuştur. Bu tartışmalar alevlendiği sırada, Safiye Ali Wirzburg'da eğitimine devam etmektedir. Türkiye'nin söz konusu yıllardaki, meslek-cinsiyet algısı göz önünde bulundurulursa Safiye Ali'ye nitelikli sıfatını layık gören kriter akademik başarısının yanında güçlü ve kararlı kişiliği olmuştur. 1. Dünya Savaşı'nın devam etmekte olduğu zorlu yıllarda, ilk kez bir Türk kadını üniversitelerinde gören Almanlar için de durum, hayret vericidir. Almanya'da okuduğu yıllarda açlık ve sefaletle yüzleşmiş, ancak ülkesinde tıp fakültesi olmasına rağmen başka bir ülkede eğitim alıyor olmasına daha çok içermiştir.

Safiye Ali, eşiyle birlikte Cağaloğlu'nda muayesini açtığı yıllarda, Türkiye henüz kadın hekime muayene olma konusunda hazır değildir. Mesleklerin cinsiyete özgü bir durum olmadığı algısını yıkma görevi ise yine ona düşmektedir. Kısa zaman içerisinde ön yargıları yıkmayı başarmıştır.

Safiye Ali, sadece mesleğini icra eden bir hekim değil, aynı zamanda sosyal sorumluluk faaliyetlerinde bulunmuş duyarlı bir Türk kadını olarak çalışmalarda bulunmuştur. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Merkezi'nde çalıştığı dönemlerde anne-çocuk sağlığı üzerinde gönüllü çalışmalarda bulunmuştur. Merkezde sadece çocukların muayenesi yapılmamış, her çocuk ve ailesi kayıt altına alınarak ailelerin maddi durumları, çocukların rahatsızlık bilgileri takip edilmiştir. Ev ziyaretleri yapılarak ailelerin ihtiyaç dereceleri tespit edilmiş, kendilerine gıda ve giysi yardımları yapılmıştır.

1917 yılında İstanbul'da, Himâye-i Etfâl Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) kurularak, savaşlar sonucu ortaya çıkan toplumsal değişimler nedeniyle öksüz, yetim ve yoksul durumda olan çocukları rehabilite etmek, hayat mücadelelerinde onlara destek olabilmek amaçlanmıştır. Cemiyet, çocukların sadece hayati ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda onların toplum içerisinde sağlıklı, uyumlu bir birey olarak yer alabilmelerine yönelik her türlü desteği sağlamaya özen göstermiştir. Cemiyet, 30 Haziran 1921 yılında Ankara'da şube açmış, aynı yıl kamu yararına faaliyet gösteren dernek statüsünü kazanmıştır. 1 Ağustos 1921 yılında TBMM Başkanı Mustafa Kemal, cemiyetin koruyuculuğunu resmi olarak üstlenmiştir. Cemiyet, hem sivil halkın hem de bizzat devletin çeşitli teşvik ve

yardımlarıyla finanse edilmiştir. Cephedeki askerlerin çocuklarına ve annelerine, herhangi bir nedenle ailesini kaybetmiş kimsesiz çocuklara kucak açan cemiyet, 1921 yılında kuruma bağlı olarak Süt Damlası- Küçük Çocuklar Muayenehanesi Yurdu'nu faaliyete geçirmiştir. Burada yoksul ve ihtiyaç sahibi çocukların süt ihtiyacını karşılayıp bakımlarının yapılması amaçlanmıştır. Safiye Ali, Süt Damlası Merkezi'nde doktor olarak görev almıştır. Bu kurum sayesinde daha fazla anne ve çocuğa ulaşmayı başarmış, böylece Almanya'daki eğitimi sırasında çalışmış olduğu sosyal sağlık kurumlarında edinmiş olduğu tecrübeyi, ülkesi için kullanabilme fırsatını bulmuştur. Kurum, başlangıçta üç oda ve bir süt mutfağından ibaretken, Safiye Ali'nin burada müdür olarak görev almasından sonra kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.

Safiye Ali, Süt Merkezi'nde kimsesiz çocukları muayene ederken Servet-i Fünun, 04.02.1924

Merkezde, öncelikle annesi ölmüş çocuklar ile ikiz doğum yapmış kadınlara yardım edilerek, anne ve çocukların süt ihtiyacı karşılanmış, bunların beslenme ve gelişimleri takip altında tutulmuştur. İhtiyaç sahibi ailelerin süt dönemi geçmiş çocuklarına süt, mama, pirinç unu yardımı sağlanmış, ayrıca bunların koruyucu aşıları ve sağlık kontrolleri yapılmıştır. Safiye Ali, Avrupa ülkelerindeki çocuk müzelerini örnek alarak benzer bir müze kurulması girişiminde bulunur. Müzede anne çocuk sağlığına ilişkin pek çok malzeme yer almıştır. Özellikle anne çocuk sağlığı konusunda bilgilendirme, farkındalık yaratma amacıyla kundak ve kundaklama, aşı, büyüme izleme, inek sütü ile beslenme, emzirmenin önemi, nazarlık, çocuk hastalıkları konularını içeren çeşitli istatistikler, resimler ve grafikler burada sergilenmiştir. Safiye Ali, gerek Süt Damlası Merkezi'ndeki tecrübe ve gözlemleri, gerekse farklı dillerdeki yayınlardan yapmış olduğu tercümelemleri birleştirerek "Küçük Çocuklar Muayenehanesi ve Süt Damlaları" adlı kitabı yayımlamıştır.

Safiye Ali, hekim ve sosyal gönüllü olarak faaliyetlerde bulunurken, aynı zamanda üç uluslararası tıp kongresinde Türkiye'yi temsil etmiştir. İlki 1924 yılında Londra'da gerçekleşen "Beynelmilel Kadın Doktorlar Kongresi'dir. Kongre aynı zamanda kendisine, uluslararası bir kongrede Türkiye'yi ilk temsil eden kadın katılımcı olma unvanını da kazandırmıştır. Diğer kongre, 1924 yılında 4-8 Ekim'de Viyana'da, 8-11 Ekim'de Budapeşte'de yapılmıştır. Kongre oturumlarında çocuklar, çocuk sağlığı, dezavantajlı çocukların sağlığı konularında değerli bilgiler paylaşılmıştır. Ayrıca Himaye-i Etfâl Cemiyeti ve çalışmaları da kongrenin konularından birisi olmuştur. Üçüncü kongre Bolonya'da Beynelmilel Kadın Doktorlar Cemiyeti tarafından düzenlenmiştir. Dönemin gazetelerinden Servet-i Fünun'da kongre hakkında geniş bilgi yer almıştır.

Safiye Ali, meslek hayatı boyunca kadınlar ve çocuklar üzerine çalışması nedeniyle, onların seslerini duyurma, sorunlarına çözüm üretme ve daha iyi şartlarda belirli yaşam standartlarına sahip olmalarına hassasiyetle yaklaşmıştır. Kadınların siyasete aktif katılımına yönelik Nezihe Muhittin Hanım başkanlığında kurulmaya çalışılan Kadınlar Halk Fırkası, 1924'te hükümet tarafından onaylanmayınca yerine Türk Kadınlar Birliği kurulmuştur. Söz konusu birlik 1927

yılında siyasette aktif rol alabilmek adına tüzüğünde bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna istinaden, yapılacak ilk seçimlere Cumhuriyet Halk Fırkası çatısı altında katılma kararı alınarak içlerinde Nezihe Muhittin Hanım, Safiye Ali'nin de bulunduğu bazı önemli kadınlar mebus adayı olarak gösterilmiştir. Türk Kadınlar Birliği, bir süre sonra kendi içerisindeki bazı anlaşmazlıklar ve usulsüzlük iddiaları sonrasında kapatılmıştır. Ancak, Safiye Ali kadınların bir gün mutlaka mebus olacağı inancından hiç vazgeçmemiştir.

Huriye EMEN

KAYNAKÇA

ATICI, Elif, ERER, Sezer, "Türk Kadınlarının Tıp Eğitimine Başlama Süreci ve İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesinden Mezun Olan İlk Kadın Hekimler", **Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 35/2, 2009, s.107-111.

BCA, 30.18.1.1/4.39.3.

BCA, 30.18.1.2/17.10.2.

BCA, 30.18.1.2/28.39.8.

BCA, DH. İ.UM,11/6.

BCA, DH. İ.UM. EK,63/25.

BCA, DH. UMVM, 96/14.

BCA, DH. UMVM,96/72.

ÇOLAK, Güldane, "Turkish Female Students Studing in Germany :The Case of Safiye Ali", **I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu, 8-10 Ekim 2009**, Ed. Ramazan Çalık, vd., Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Türkoloji Enstitüsü, Konya 2010, s.620-628.

ÇOLAK, O. Murat, "Libya'dan Üsküdar'a Bir Padişah Yaveri: Ali Kırat Paşa (1840-1903) ve Ailesi", **Üsküdar Sempozyumu IV, 3-5 Kasım 2006, Bildiriler II**, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2007, s.577-590.

HOT, İnci, "İlk Kadın Doktorumuz Safiye Ali", **Nobel Medicus**, C II, S I, s.100-102.

KONYA, Didem, "Türkiye'nin İlk Türk Kadın Doktoru: Safiye Ali ve Çalışmaları", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Kadın Çalışmaları Özel Sayısı, C 19, S 42, 2018, s.35-54.

Servet-i Fünun, S. 1660-186, 7 Haziran 1928.

TOROS, Taha, "Dr. Safiye Ali", **Skylife**, XI/123, 1993, s.52-56.

YILDIRIM, Nuran, **Türkiye'nin İlk Kadın Doktoru Safiye Ali**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.

03/02/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hatice-safiye-ali-1894-1952/?pdf=3394> adresinden erişilmiştir